

'AB Sürecinde İslam Düşüncesinden Batı Düşüncesine' Sempozyumu

İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Goethe Enstitüsü ve Litera Yayıncılık
(İstanbul Cemal Reşit Rey Konser Salonu)
22 Şubat 2004

22 Şubat 2004 tarihinde İstanbul Cemal Reşit Rey Konser Salonunda, İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Goethe Enstitüsü ve Litera Yayıncılığın katkılarıyla *'AB Sürecinde İslam Düşüncesinden Batı Düşüncesine'* adlı uluslararası bir sempozyum düzenlendi. Sempozyuma yurt içi ve yurt dışından gerek tebliğci, gerek dinleyici olarak birçok akademisyen ve olumsuz hava koşullarına rağmen yoğun bir izleyici kitlesi katıldı. Sempozyumun açılış konuşmasını yapan Prof. Dr. Bekir Karlığa düşüncenin bir insanlık ürünü olduğunu, önceleri sistematik bir tarz kazandığı antik dünyanın alt birimleri Babil, Mısır, Hint gibi uygarlıklardan Anadolu'ya, oradan da Yunan'a, buradan da tekrar eski kökenleriyle kaynaşarak Hellenistik döneme intikal ettiğini ifade ederek konuşmasına başladı. Bilahere müslümanların bu düşünce mirasını Arapça'ya aktardığını, 'evrensel hikmet' ve 'Tevhit' anlayışı doğrultusunda bu düşünceye yeni bir tarz ve boyut kazandırdığını ifade etti. Daha sonra bu düşüncenin 150-200 yıllık bir süreç boyunca İbranice ve Latince'ye çevrilmesiyle, Batının bilim muhitlerinde İslam düşüncesi merkezli problemlerden oluşan etkilenme döneminin yer aldığını, bunun neticesi olarak da batıda İbn Rüşdçülük ve İbn Sinacılık eksenli felsefe ve bilim anlayışının, Batı düşüncesini ilk etapta skolastik ve dogmatik uykudan uyandırdığını, ikinci aşamada ise Rönesans ve Reform hareketlerinin oluşmasında başat rolü oynadığını söyledi. Ayrıca İslam düşüncesinin batı düşüncesine aktarımları, etkileri ve özümsemişiyle ilgili olarak daha sonra tebliğinde de değineceği teknik ayrıntıları serdetti. Buna göre 11. yüzyılın ortalarından başlayarak müteakip yüzyıllarda İslam felsefesi ve biliminin 20 mütercim tarafından Latince'ye, 30 mütercim tarafından İbranice'ye çevrildiğini, Michele Scott, Grard de Cremone, Edward Grand gibi bu dönemdeki mütercimlerin İslam bilim ve felsefesinin batı dillerine çevrilmesinde kültür hamallığı yaptığını işaret etti. Bu süreçte İbn Rüşd'ün 38, Farabi'nin 30, İbn Sina'nın 30, Kindi'nin 9, Gazali'nin ise 6 eserinin mezkur dillere aktarıldığını zikretti. Günümüzde İbn Sina çevirileriyle ilgili olarak Avicenna Latinus adlı şu anda 8 cilde ulaşan bir külliyatın yayınlanmaya başlandığına da değinen Karlığa, İslam'ın ilk olarak 711 yılında İspanya'ya girdi-

ğini ve o günden sonra bugünkü Avrupa'nın oluşmasında kurucu bir unsur olduğunu söyleyerek konuşmasına son verdi.

Sempozyumun açılış konuşmasının ikinci konuğu ise, Alman Goethe Enstitüsü Müdürü Dr. Rudiger Bolz'du. Bolz, Türkiye'nin AB'ye başvurusunun Batının ve Türkiye'nin kendi tarihleri içinde çok önemli olduğunu, Türkiye ve İstanbul'un doğu ve batı arasında temel bir kültürel ve tarihi unsur olduğunu belirtti. İslam ve batı felsefesinin, Eflatun ve Aristo felsefelerinin Arapça ve Latince'ye çevirileri sonucunda şekillendiğini, dolayısıyla bunların kökeninin aynı olduğunu vurguladı. Ancak felsefi düşüncelerin evrensel olabilmelerine rağmen kültürlerin esnek kurgular olmasından dolayı değişik ve farklı olmasının doğal olduğunu, bu esnekliklerin yabancı unsurlara, dolayısıyla diyaloga yol açtığını belirtti. Bu minval üzere bu sempozyumda yapılacak tartışmaların kendini heyecanlandırıldığını söyledi.

Başkanlığını Prof. Dr. Mahmut Kaya'nın yaptığı 'AB Sürecinde İslam Düşüncesinden Batı Düşüncesine' adlı ilk oturumun ilk konuşmacısı Oxford Üniversitesinden Prof. Dr. Jean Michot, İslam Düşüncesi ve Batı düşüncesi olarak takdim edilen iki ana başlığın kültürel, dini ve felsefi bakımdan birbirine bağlı olduğunu, ikisinin de Akdeniz kültür havzasının bir ürünü olduğunu, bu açıdan 'İslam-Batı' başlığının birçok bakımdan 'Afrika-Batı', 'Japon-Batı' gibi başlıklardan mahiyetçe farklılık arzettiğini vurguladı ve Leo Strauss'un 'Atina, Mekke'ye Roma'dan daha yakındır' sözünün bu bağlamda çok anlamlı olduğunu söyledi. Michot İslam ve Batı arasındaki çatışmanın en temel sebebini coğrafi yakınlıktan ziyade düşüncevi bir ortaklığın olmasına bağlayarak, İslam ve Batı münasebetlerinin değerlendirilmesinde artık aydınlık-karanlık, akılcılık-duygusalılık gibi eğilimler ve eşleştirmelerin bu ilişkileri tam olarak açıklayıcı olamayacağını söyledi. Michot, klasik Avrupa'nın Kuzey Afrika ve Türkiye'yi de kapsayan bir konsept olduğunu, bu manada doğu batı ilişkilerinin Avrupa dillerine giren sebze isimlerinden daha öte şeyler çağrıştırması gerektiğini, bu nedenle batı klasiklerinin İslam klasiklerine bakmadan tam olarak anlaşılamayacağını kaydetti. Bu çerçevede, Descartes-Gazali, Dante- İbn Arabi gibi yan yana birçok ismin zikredilebileceğini fakat kendisinin İbn Sina etkilerine kısaca değineceğini açıkladı. Michot, 13. yüzyılda batı ortaçağında vuku bulan Rönesans'ın İbn Sina çevirilerinin etkileri olmadan mümkün olamayacağını işaret etti ve Eflatun, Aristo, Plotinus doğrultusundaki felsefeyi ilk defa sistemli bir felsefe haline getirenin İbn Sina olduğunu vurguladı. Ona göre, İbn Sina sadece eskilerin en sonuncusu değil, modernlerin de birincisi sayılmalıdır. Çünkü, İbn Arabi Vahdet-i Vücut anlayışında, İbn Teymiyye de birçok düşüncesinde Mutezile'den ziyade İbn Sina'ya tercih

etmiştir. Aynı şekilde, 15. ve 16. yüzyılda İbn Sina'nın bazı eserleri İbn'ül Melik, Makdisi, Venedikli alim Andrias, Mısırlı İbn Tulun ve İstanbul'da İbn Necip tarafından okunmuş ve okutulmuştur. Michot, böylesine büyük zihinlerin azami çabalarla Bağdat, Kurtuba ve İstanbul gibi merkezlerde bir araya geldikleri zaman yoğun bir kültürel hareketliliğin ortaya çıktığını söyledi. Michot, bu büyük kültürel zenginliklerin AB-Türkiye ilişkisinde de önemli bir unsur haline geldiğini zikrederek böyle bir manzarada eğer Türkiye AB ilişkilerine bakılacak olursa, aynı kültürel hareketliliğin tekrar ortaya çıkabileceğini, eğer Türkiye AB'ye girmezse burada kaybedenin AB olacağını, çünkü Türkiye'nin kendini ikbale çıkarabilecek ve ıslah edebilecek yeterli felsefi ve bilimsel kaynağa sahip olduğunu söyleyerek sözlerine son verdi.

Oturumun ikinci konuşmasını yapan Leuven Üniversitesinden Prof. Dr. Jules Janssens de İbn Sina'nın ilk dönem batı dillerine çevirileriyle ilgili olarak konuştu ve İbn Tufeyl'in İbn Sina'yı okumadığından yola çıkarak ilk İbn Sina çevirilerinin 1160 dan sonra olabileceğini ve bunları fizik, metafizik, II. Analitikler, İsağoci gibi eserlerin oluşturduğunu söyledi. Ayrıca, İbn Sina'nın o zamanın bilim dilleri Latince ve İbranice'ye ilk çevirilerinin eşzamanlı olduğunu, Gundissalvi'nin Latince'ye, İbn Davud'unda İbranice'ye çeviriler yaptığını vurguladı. 1278 gibi bir tarihe gelindiğinde yine benzer bir ekibin göze çarptığını; Solomon 'un Fizik'in Kitabı'ı Hayvan bölümünü çevirdiğini, Michel Scott'un da Şifa'nın mantık ve matematik dışındaki bölümlerini çevirdiğini belirtti. Janssens'e göre bu dönemde ilginç bir bilgi de Gazali'nin İbn Sina'nın bir öğrencisi olduğuna inanılmasıydı. Çünkü Latinlerin Gazali'ye atfettikleri 'Makasid' adlı bir eser çevirdiklerini, oysa bu kitabın Gazali'nin 'Makasid' adlı eserinin bir çevirisi değil de İbn Sina'nın özellikle 'Danışmendnama-i Ali' ve diğer bazı risalelerinin bir sentezi olduğunu söyledi. Janssens bu kitabın Latince adının 'Teorik Felsefe Üzerine' olduğunu, bu ismin Farsça 'Danışmendnama-i Ali' ismiyle aynı manaya geldiğini, eserin Gazali'ye ait olduğu yanlışlamasına yol açan şeyin daha sonra bu eseri neşreden bir Alman bilim adamının esere yazdığı girişten kaynaklandığını, bu durumun Gazali'nin 'Makasid' adlı eserinin önsözünün çevrilmediği gibi bir yanlışlamaya yol açtığını, Latinlerin eseri Gazali'ye atfetme de bir bakıma haklı olduklarını dile getirdi.

Janssens Gundissalvi'nin çevirileriyle beraber İbn Sina'nın birçok psikolojik unsur ve kavramlarının ortaçağ düşünürlerine etki ettiğini, yine metafizikte vacip ve mümkün varlık ayrımlarının etkili olduğunu, 1430 yıllarında William ve Abelardus'un Latin İbn Sinacılığının en müşahhas örnekleri olduğunu, bu filozofların özellikle vacip ve mümkün ayrımında, mufank cevher-

lerin sonsuzluğu ve 'birden yalnız bir çıkar' gibi metafizik alanla ilgili teorilerinde İbn Sina'nın belirgin bir etkisinin olduğunu zikretti. Ayrıca bu dönemde insan ruhunun bir cevher olduğu konusunda İbn Sina'nın 'uçan adam' metaforunun kullanıldığına değindi. Daha sonraki zamanlarda Kepler'in İbn Sinacı Augustinusculuğu başlattığını, bu filozofun psikolojik nazariyelerinde ve ruhun temel yetileriyle ilgili görüşlerinde, 'Fizik' ve 'Kanun' adlı eserlerin ilgili bölümlerinin etkin olduğunu kaydetti.

Buna paralel olarak, R.Baconun 'His ve Mahsus' adlı eserinde, Büyük Albert'in 'Kitabu'l Hayvan' adlı eserlerinde, St.Thomas'ın Boethius'un 'Üçleme' ile ilgili eserine yazdığı şerhte ve teorik ve pratik tıp ayrımında, aynı şekilde Gentli Henry'nin metafizik teorilerinde İbn Sina etkilerinin bariz bir şekilde görülebileceğini söyledi. Janssesns, bu örneklerle de açıkça görülebileceği gibi İbn Sina'nın Batıdaki etkilerinin tespitleriyle ilgili olarak daha yolun başında bulunduğunu, çünkü bu etkilerin batılı filozofların varlık ve mahiyetle kurdukları ilişkilerden daha öte ve sanılandan daha yaygın ve karmaşık olduğunu belirterek konuşmasına son verdi.

Dr. Muhittin Macit'de sunduğu tebliğde Yunanca'dan Arapça'ya , Arapça'dan da Latince'ye yapılan tercümelerin en başat sebebinin medeniyetlerin 'öteki'ni tanıma isteğinden doğduğunu söyledi. Her medeniyetin kendi klasiklerini ürettiğini, İslam'ın da kendi temel nasları ile tercümenin getirdiği kültürel birikimi harmanlayarak kelam, felsefe ve fıkıh ilimlerini oluşturduğunu vurguladı. Macit, ilk dönem tercüme hareketlerinin medeniyetler arası ilişkiler açısından tarafsız bir şekilde değerlendirilmesinin gerekliliğini vurgulayarak, medeniyetlerin birbiriyle ilişkiye girmelerinin tıpkı insanın psiko-sosyal yapısı gibi tanıma, içselleştirme ve sentezden oluşan üçlü bir aşamadan meydana geldiğini kaydetti. Yine bireyin algılayış tarzında geçirdiği süreçle paralel olarak İslam düşüncesinin Batı düşüncesiyle önce tercüme hareketleriyle 'içalımla' dönüştürme süreci yaşadığı, ikinci aşamada 'içeatımla' içselleştirme dönemini tecrübe ettiği ve üçüncü aşamada da bir kimlik oluşturarak kendiliğini ve özgünlüğünü ortaya çıkarttığını vurguladı. Macit, iki medeniyetin karşı karşıya geldiği zaman iki tür tepkinin ortaya çıkabileceğini, karşı çıkmanın tamamen reddetmeye varabileceğini, meşruiyet sağlamanın ise özgünlüğe yol açacağını belirterek konuşmasına son verdi.

Oturumun son konuşmasını yapan Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Mehmet Bayraktar ünlü İtalyan şarkiyatçı Alessandro Bausani'nin 1973 yılında Amsterdam'daki bir konferansta sunduğu ve Siczi, İbnul Heysem, Gazali, Bakıllani gibi pek çok müslüman bilim adamını her biri kendi alanlarında bugünkü manada modern

ilimlerin kurucuları olarak değerlendirdiği, buradan yola çıkarak İslam'ın diğer dinlerden bilimin gelişmesine daha müsait bir din olduğunu işaret ettiği, bu açıdan bakıldığında Ortaçağ İslam kültürünün, çağdaş batı kültürü kadar modern olduğunu savunduğu, 'Batı Kültürünün Özsel Bir Parçası Olarak İslam' adlı tebliğine atıf yaparak başladı. Bayraktar, Bausani'nin, hal böyle olmasına rağmen, A. Koyre gibi batılı bilim tarihçilerinin, şarkiyatçıların, Fazlurrahman'ın hocası Gulam Ahmad Parviz gibi din kavramını Hıristiyanlığa ve İslam'a uygun olmayan tarzda yorumlayan modernistlerin ve İslam'ı sufilikle sıvamaya çalışan S.H. Nasr gibi gelenekçilerin, İslam kültür ve medeniyetine yaklaşımlarındaki yönetsel çarpıklık ve karmaşıklık, İslam ve bilimin ele alınmasında sağlıklı yöntem ve yaklaşımların oluşmasına vakit kaybettirdiği şeklindeki yorumlarını haklı bulduğunu söyledi ve kendi sunacağı tebliğin, bu tebliğe bir mukabele olarak 'Batı, İslam Kültürünün Özsel Bir Parçasıdır' anlayışıyla cevap vereceğini söyledi. Bayraktar, Bausani'nin 'eğer modernistlerin söylediği doğruysa bugünkü gerçek müslümanların batılıların olabileceği' ile ilgili sözlerine de bugünkü batılıların hem bir zamanlar müslümanların yaptığı işi; yani bilim ve felsefeye katkı yaparak müslüman oldukları, hem de modern çağ olarak kabul edilen Descartes'dan bu tarafa ister açıkça zikredilsin ister zikredilmesin İslam bilim ve felsefesinden faydalanmakla müslüman oldukları söylenerek cevap verilebileceğini belirtti.

Bayraktar, felsefe ve bilim başlığı altında İslam filozoflarının ve bilimcilerinin batılı filozof ve bilimciler üzerindeki etkilerini, yapılan kısmi çalışmalara atıf yaparak ve özel örnekler vererek gözler önüne sermeye çalıştı. Bayraktar, felsefe alanında batıda Ortaçağda 'filozof' kelimesinin tam anlamıyla İbn Rüşdçü demekle aynı anlama geldiğini ve İbn Rüşdçülüğün 18. yüzyılın sonuna kadar devam ettiğini zikretti. Buna göre, Leibnitz ve Clarke arasında zaman, mekan ve yaratılış üzerine tartışmalarda birisi İbn Rüşdçü diğeri de Gazalici anlayışı benimsemişti. 'Mutlak Ben' konusunda Fichte ile İbn Rüşd arasında benzerlikler dikkat çekmişti. Ruh beden dualizmi ve metodik şüphecilikte

Descartes'in İbn Sina ve Gazali'den etkilendiği konusunda günümüzde bütün bilim adamları hemen hemen hemfikir. Bayraktar, aynı şekilde Leibnitz'in bu alemleri 'mümkün alemlerin en iyisi' olarak kabul etmesi ve iyimserlik teorisinde Gazali'den etkilendiğine, Pascal'ın fideizmde ve inanmanın inançsızlıktan daha üstün olduğu şans oyunu anlayışında yine Gazali'den etkilendiğine değindi.

Bilim başlığı altında ise Arapça bilimsel ifadelerin batı dillerine geçişine ve bunların hala kullanıldığına değindi. Bayraktar, astronomiden matematiğe,

psikolojiden jeolojiye kadar birçok alanda bugün batılı adlarla anılan birçok kanunun ve buluşun altında Müslümanların çalışmalarının olduğuna değindi ki bunlardan en ilginç olanlardan birisi olarak 'Weber-Feschner Kanunu' olarak bilinen 'psikofizik'in, Sarton'unda işaret ettiği gibi, aslında ilk önce Kindi'nin dünyadaki tek nüshası Münih şehir kütüphanesinde bulunan bir risalesinde yer aldığıydı. Aynı şekilde bazı hastalıklara yapılan aşular ve çiçek aşısı, Laid Mary W. Montagu'nun 'Mektuplar'ında da değindiği şekliyle Türkiye'den batıya aktarılmıştı.

Bayraktar'a göre, bütün bunların neticesinde İslam felsefe ve bilim anlayışı, ilk olarak, 9. yüzyıldan sonra batıda dinde ve bilimde akılcılığın gelişmesine yol açmıştır. İkinci olarak, kelim-felsefe yapma ile bilim yapmanın yöntem ve konu bakımından ayrılığını öğretmiştir. Üçüncüsü, belki de en önemlisi, düşünce ve fiilde bireyselciği öğretmiştir fakat bu bireysellik bu bugünkü anlamda induvudualizme denk düşmeyen düşünce ve eylemde sorumluluk açısından bireyin iradesinin ferdiliği ve şahsiliğidir. Bayraktar, batıların bizimle bu türden diyaloga girmelerinde hiçbir zaman teslimiyetçi bir mantığa sahip olmadıklarını dolayısıyla bugün tekrar yeni bir medeniyet oluşturma sürecindeki müslümanların bu 'alıp dönüştürme' konusunda ilk önce mevcut teslimiyetçi mantıktan vazgeçilmelerinin kaçınılmazlığını vurguladı ve konuşmasına Goethe'nin 'Geleceğimizde İslam yatar. Er veya geç akla uygun olan İslam'ı kabul etmek zorunda kalacağız' sözleriyle son verdi.

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Teoman Duralı'nın yaptığı ve 'İslam Düşüncesinin Batı Düşüncesine Katkıları' başlığını taşıyan II. oturumun ilk konuşmacısı Oxford Üniversitesi öğretim üyelerinden Prof. Dr. Charles Burnet'ti. Burnet, İslam ve Batı düşüncelerinin birbiriyle etkileşimi açısından kilit bir noktayı teşkil ettiğini düşündüğü 13. yüzyılı hazırlayan dönemi, o dönemin siyasi otoriteleriyle ilişki kurmuş olan Afrikalı Leo ve Urmevi'nin şahıslarında değerlendirmeye tabi tuttu. Burnet'e göre, haçlı seferlerinin yoğunlaştığı bir dönem olarak 13. yüzyıl, İslam düşüncesinin Batı düşüncesine geçişinde önemli bir rol oynamıştır. Bütün olumsuz siyasi koşullara rağmen bu dönemlerde II. Frederick ve Alaaddin Keykubat gibi İslam ve Batılı siyasi otoriteler ilim adamlarına daima hoşgörüyü bakmışlardır. Bu dönemde II. Frederick Doğulu bir alim olmasına rağmen Urmevi'ye muhabbet göstermiş ve İslam düşüncesi ile ilgili olarak merak ettiklerini Urmevi'den dinlemiş ve İslam düşüncesinin Batıya geçişinde siyasi otorite olarak etkin bir rol üstlenmiştir. Aynı şekilde Burnet Afrikalı Leo'nun sonucu intihara kadar varacak doğu ile batı arasındaki gelgitlerine değindi. Burnet'e göre siyasi otoritelerin ilim adamlarına verdiği bu değer ve saygı, İslam ve Batı düşüncesinde bir

dönüm sürecini oluşturan en temel etkenlerden olmuştur. Ona göre, ister Yahudi ister Hıristiyan ister Müslüman olsun bu dönemdeki her siyasi hareket ve otorite coğrafyayı aşan üst bir kimlikle bilimsel ufka ve yeterliliğe sahip bir anlayışı temsil etmişlerdi.

Oturumun ikinci konuşmasını yapan Prof. Dr. Bekir Karlığa II. Frederick'in birçok afaroz yemesine rağmen İslam düşüncesinden Batı düşüncesine iki temel unsurun geçmesine vesile olduğunu işaret etti ki bunlardan birincisi o dönem İslam düşüncesinde görülen din ve devlet ilişkisinin ayrımlaşmasını Batıya taşımak istemesi ve ikincisi de İslam düşüncesi ve bilimi batıda meşru hale getirmesiydi. Karlığa, 9. yüzyılın ortalarında batıda İncil ve Tevrat'ın tefsirlerinin dışında sadece 5 kitap bulunduğunu, bunun çok büyük bir umutsuzluğa sebep olduğunu, böylelikle batıda artık kıyametin beklendiğini, oysa aynı dönemde İslam tabakat kitaplarına bakıldığında örneğin el-Fihristte dini ilimlerle ilgili olmayan on bin eser adının yer aldığını belirtti. Bu dönemde batıda ilk defa II. Sylvestre'in İslam mirasının kapısını araladığını, bilahere mantıkla başlanarak başta İbn Sina ve İbn Rüşd'ünkiler olmak üzere önemli kitapların çevirisiyle beraber, önce batının dogmatik ve skolastik uykudan uyandığını, 13. ve 16. yüzyıllarda da Avrupa'nın birçok merkezinde bugünkü üniversitelerin ilk örneklerinin oluştuğunu söyledi. Bu yüzyıllarda Latin İbn Rüşdçülüğünün etkili olduğunu fakat bazı yasaklamalar ve aforozlar sonucunda Yahudi İbn Rüşdçülüğünün ortaya çıktığını zikretti ve matbaa ilk ortaya çıktığında en fazla basılan kitabın İbn Sina'nın Kanun Fi't Tıb adlı eserinin olduğunu söyledi. Karlığa'ya göre, AB ve Küreselleşme sürecinde yeni bir dönemin başladığı bugünlerde sormamız gereken sorunun İslam düşüncesinin evrensel düşünceye katkılarının neler olabileceğiydi. Karlığa, İbrahimi dinin geleneği olan İslam, Yahudi ve Hıristiyanlığın, entellektüel olanla karşılaştıkları zaman evrenselleşebileceğini söyleyerek konuşmasına son verdi.

Oturumun üçüncü konuşmasını yapan Prof. Dr. İlhan Kutluer de 'Medeniyetlerarası Diyalogun Bir İmkanı Olarak İslam Felsefesi' adlı tebliğinde insan aklının gelişimini ve beşeri kapasitelerin yetkinleşmesini esas alan felsefi deneyim ve birikimlerin, medeniyetler arası etkileşim ve diyalogda ortak bir kavramsal yaklaşım, ortak bir diyalog platformu oluşturabildiğine değindi. Kutluer, Yunanca'dan Arapça'ya yapılan çeviri hareketinin başarısının, İslam medeniyetinin dışa açık karakterinin tarihsel bir kanıtı olabileceğini, aynı şekilde İslam felsefe ve bilimine ait eserlerin Ortaçağ'da Latince ve İbranice'ye hararetle çevrilmiş olmasının İslam medeniyetinin başka medeniyetlerce kayıtsız kalınmayacak kalitede eserler ortaya koyduğunu gösterdiğini

söyledi ve buradan İslam felsefesi ve biliminin modern olan da dahil bütün felsefe ve bilim tarihiyle diyaloga geçtiğini söyledi. Kutluer, başta Farabi olmak üzere diğer İslam filozoflarının ‘medeniyet’ olgusunun varoluş şartlarına kafa yorduklarını, Yunanun polis, politeia, politika terimleriyle kurdukları bağlantıyı medine, es-siyasetül medeniyye ve es-siyase terimleriyle karşıladıklarını, ümme ve ma’mure kavramlarıyla da bu medeniyetin kapsamını belirlediklerini ve erdemli toplumun bağlandığı erdemli dinin de entellektüel ve manevi hayatı yönlendirebileceğini söyledi. Kutluer, İslam filozoflarının söz konusu siyaset felsefesi tasavvurlarının göz önüne alınmasının sonucunda, İslam medeniyetinin diğer medeniyetlerle açık bir diyalogu olduğunu ve buna zemin hazırlandığını belirtti. Ayrıca filozofların idea ve kavramlar dünyasında şekillenen felsefe ülkesinin vatandaşları olmasının bir sonucu olarak dini inanç ve medeniyetin kimliğini önemsemeden bir diyaloga girdiklerine değindi. Kutluer, İslam felsefesinin de bu açıdan bakıldığında tüm felsefe tarihiyle diyaloga girebilecek güçte olduğuna, İslam ve Batı düşüncesi arasındaki felsefi etkileşimi yeniden keşfetmeye yönelik her çabanın bu iki medeniyet arasındaki diyalog imkanlarına soylu bir katkıda bulunacağına değinerek konuşmasını tamamladı.

‘İbn Sina ve Thomas Aquinas’a Göre Yaratma’ adlı tebliğinde Dr. Rahim Acar, yaratmayla ilgili olarak biri filozoflarca, diğeri de kelimacılarca kullanılan akli ve akidevi iki tür yaklaşımın olduğunu, St. Thomas’ın bu konuda kelimacılardan farklı bir çizgide yer alarak felsefi bir metotla İbn Sinacı bir açıklama tarzını benimsediğini belirtti ve yaratılış, Tanrı-alem ilişkisi, bu bağlamda zaman ve mekan tasavvuru ile ilgili olarak St. Thomas ile İbn Sina’nın bir karşılaştırmasını yaptı ve St. Thomas üzerindeki İbn Sina etkilerini irdeledi. İbn Sina’nın “İbda” terimi çerçevesinde temel nosyon olarak kullandığı ve Tanrı-alem ilişkisinde zamansal öncelik ve sonralık değil de zati olarak öncelik ve sonralık olduğu anlayışının, St Thomas’ın Teslis anlayışına uygulamasında açıkça etkisi olduğunu vurguladı. Buna göre, İbn Sina’nın Tanrı-alem ilişkisini açıklarken ifade ettiği sebep-sonuç, zati olarak öncelik ve sonralık teorisini St. Thomas’ın teslise uygulamıştı.

Oturum başkanlığını Prof. Dr. Niyazi Öktem’in yaptığı ‘Avrupa Birliği Sürecinde Medeniyetler Arası Diyalog’ adlı III. Oturumun ilk konuşmasını Frankfurt Üniversitesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Hans Daiber yaptı. Daiber İslam düşüncesinin batıya geçmesiyle beraber, 12. yüzyıldan itibaren Hristiyan misyoner kelimacıların görüşlerinin İbn Sinacı ve Gazalici öğeler taşımaya başladığını vurguladı ve bu tebliğinde, söylediği şeye örneklik teşkil eden Raymond Lulle’nin Kuzey Afrika’daki faaliyetlerinden bahsedeceğini

belirtti. Daiber, bu tür misyonerlerin haçlı zihniyeti taşımalarına karşın diyalogu seçtiğini, Raymond'un önce Arapça öğrendiğini, sonra 'Makasid'ul Felasife'ye bir önsöz yazdığını ifade etti. Raymond'un, kendisi ile Bougie kadısı arasındaki tartışmalardan müteşekkil 'Müslümanlarla-Hristiyanlar Arasında Tartışmalar' adlı bir eser yazdığını işaret ederek, Raymond'un bu eserinde teslisi temellendirmek için İslam filozoflarını kaynak olarak kullandığını ve tartıştığı müslüman kişinin özelinde İbn Sina'nın 'zorunlu varlık'ın sıfatlarıyla ilgili görüşlerini eleştirdiğini vurguladı. Çünkü Raymond'un kitabında İslam'ı savunan kahramanın Tanrı'nın sıfatları hakkında söylediklerinin İbn Sina'nın Zorunlu ve Mümkün ayrımlarından başka bir şey olmadığını, esasında bu ayrımların özünde teslise uymadığını, çünkü Tanrı'nın 'zorunlu' olarak kabul edilmesi durumunda oğul ve kutsal ruhun 'mümkün' varlıklar olacağını, bu yüzden Raymond'un bu tür bir kavramsal şemayı eleştirdiğini söyledi. Daiber, Raymond'un İbn Sinacı anlamda 'zorunlu' kavramının Tanrı'nın sadece zatını değil fiillerini de kapsayacak şekilde anlamını genişlettiğini, zat olarak Tanrı nasıl 'zorunlu' oluyorsa onun fiilleri olan Oğul ve Ruh'u'l Kuds'ünde 'zorunlu' olması gerektiğini belirttiğini söyledi ve Raymond'un Baba Tanrıyı fail ve zati olarak 'zorunlu', Oğul ve Kutsal Ruh'u da fiil olarak 'zorunlu' kabul ettiğini, nihayetinde Raymond'un failin ve fiillerin özlerinde bir ortaklık taşıdığını kabul ettiğini işaret etti. Daiber, buna göre, Raymond'un Tanrının zati sıfatları ile fiilleri arasında bir ayrım yapılamayacağını kabul ettiğini vurguladı. Aynı şekilde Raymond'un Tesliste öncelik ve sonralığın olmadığına dair mülahazalarında Gazali'nin öncelik ve sonralıkla ilgili olarak öne sürdüğü teorileri kullandığını söyledi. Daiber, netice itibarıyla Raymond'un felsefi dilinin İslam'ın yazılı diliyle paralel olduğunu, Raymond gibi bir misyonerin bile reddiye yazarken İslam düşüncesi ile Batı Ortaçağ düşüncesi arasında bir diyalog kurduğunu gösterdiğine değinerek konuşmasına son verdi.

Oturumun II. Konuşmasını yapan Dr. Burhan Köroğlu Endülüslü felsefe geleneğinin öncülerinden olan ve İslam düşüncesinin batıya geçmesinde Hristiyan topraklarda yetişmiş birisi olarak önemli bir basamak kabul edilen İbn Bacce'nin bu noktadaki özgün konumuna değindi. Köroğlu, İbn Bacce'nin tabiat, mantık ve metafizik örgüsüyle Endülüslü düşüncesine sağlıklı kronolojik bir yol açtığını, bir manada doğu İslam dünyasında sahte Aristocu eserlerle önce Yeni-platonculuğa daha sonrada İsmaili düşüncenin teosofizmine bulaşmış Meşşai felsefeyi bu artıklardan ayıklayarak tekrar ana kökenlerine döndürülmesinin yolunu açtığını zikretti. Bu durumun onun 'Tedbir'ine şerh yazacağını açıklayan İbn Rüşd tarafından çok takdir edildiği-

ni söyledi. Köroğlu, İbn Bacce'nin erdemli toplumun olmadığı bir zamanda bireyin mutlu olamayacağına dair temel savında da klasik siyaset felsefesine yeni bir katkı yaptığını ve bu çizgide bir dönüşüme sebep olduğunu vurguladı.

Oturumun III. Konuşmasını yapan İsveç'in İstanbul Başkonsolosu İngmar Karlson da AB sürecinde Avrupa'daki müslüman nüfusun dini alanla ilgili olarak karşılaştığı sorunlara değindi. Bugün Avrupa'da yüzde 15 dolaylarında müslümanın yaşadığını ve İslam'ın resmi olarak artık bir Avrupa dini olduğunu işaret ederek, artık Avrupa'daki müslümanların devletleriyle barışık bir hayat yaşamaları gerektiğini vurguladı. Bu çerçevede İslam'ın müslümanlardan bir manada içinde yaşanmaması gereken yer olarak tavsiflendirdiği 'Dar'ul-Harp' anlayışının genç nüfusun sorunlarını kapsayacak kadar geniş bir kavram olmadığını, bunun yerine çağdaş bazı İslam alimlerinin de önerdiği gibi 'Dar'uş-Şehade'nin kullanılması gerektiğini söyledi. İkinci aşamada da devletin bu vatandaşlara dinlerini yaşama imkanı ve ortamını sağlaması gerektiğini belirtti. Karlson, İslam'ın bazı kurumsallaşmış yapılarının bugünkü Avrupa'daki genç kuşakların sorunlarına yeterince karşılık verecek kapsamda olmadığını, bunların ulema tarafından yeniden yorumlanması gerektiğine de değindi.

Oturumun ve sempozyumun son konuşmasını yapan Prof. Dr. Kenan Gürsoy küreselleşmeyle beraber müslümanların ve diğer din mensuplarının mücadelede devam etmek veya birlikte varolmak gibi iki alternatifle karşı karşıya kaldığını, tercihin ikinciden yana olması gerektiğini, bu dinlerin mensuplarını birbirine bağlayacak ve ilişkiye sokacak en üst alanın etik ve ahlaki değerler olması gerektiğini vurguladı.

Sempozyum, her şeyin moda bir tabirle 'diyalog', 'kültürel çeşitlilik', 'küresel düşünceye katkı' 'Avrupa Birliği' zaviyelerinden yeniden değerlendirildiği bir zamanda kökenleri, ortaya çıkışı, batıya geçişi ve etkileriyle, bir de İslam Felsefesinin bu açıdan okunması olarak algılanabilir. Böyle bir okuma tarzının olumlu ve olumsuz yanlarını değerlendirme de birçok katkısı olmasına rağmen, başka açılardan da İslam felsefesi öğrencisinin bu sempozyumdan yararlandığı çok şeyin olduğunu söylemek yerinde olur. Bu amaçla sempozyum metinlerinin kitaplaştırılması önem arz etmektedir.